

Баҳоси 60 т.

1 5239

Ак от
2964

На узбекском языке

АКАДЕМИЯ НАУК СССР — УЗБЕКИСТАНСКИЙ ФИЛИАЛ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА, ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОРИИ

Библиотечка бойца

Г. КАРИМОВ

ФАРХАД

ИЗДАТЕЛЬСТВО УЗФАН — ТАШКЕНТ — 1942

СССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ — ЎЗБЕКИСТОН ФИЛИАЛИ
ТИЛ, АДАБИЁТ ВА ТАРИХ ИНСТИТУТИ

ЖАНГЧИЛАР КУТУБХОНАСИ

ГУЛОМ КАРИМОВ

ФАРХОД

(НАВОИНИНГ „ФАРХОД ВА ШИРИН“ ДОСТОНИ АСОСИДА)

ЎЗФАН НАШРИЁТИ — ТОШКЕНТ — 1942

10

14

Мас'ул муҳаррир *Ойбек*

Р. 9463. Босишга ижозат берилди 1/X — 1942. Тиражи 3000. Автор
листи 1,06. Босма листи 0,75. Бир босма листда 59550 ҳарф.
Баҳоси 60 т.

Заказ № 187. Тошкент, ЎзФАН Нашриёти босмахонаси—1942.

СЎЗБОШИ

Жангчиларимизга тақдим қилган бу китобчамизда ўзбек халқининг буюк олими ва шоири Алишер Навоий томонидан бундан беш юз йил илгари яратилган „Фарҳод ва Ширин“ достони асосга олинди. Достоннинг қаҳрамони Фарҳоддир. Навоий яратган Фарҳод образининг аслини худди ўзича сақлаб қолиш ва ўқучиларимизга уни тўғри таништириш учун, бу китобчани тузишда достон воқиалари изидан бордик. Лекин буюк Навоийнинг энг кучли ва мазмунан энг бой достони ҳисобланган „Фарҳод ва Ширин“ ни бутун чуқурлиги ва кенглиги блан беришга интилмадик, асарчамизнинг ҳажми ҳам бунга йўл қўймайди. Шунинг учун достонни қисқартиришга тўғри келди. Қисқартирганда, кўпроқ асосий қаҳрамон Фарҳод характери ни очишга хизмат қиладиган воқиаларни олиб, унга алоқаси бўлмаган ёки кам алоқадор бўлган моментлар туширилди. Натижада ёлғиз Фарҳод образини гавдалантиручи асосий воқиалар тизмасигина қолди.

Буюк Навоий ўз достонида тасвир қилганидек ва бизнинг бу китобчамизда бўлган воқиалар кўрсатганидек Фарҳод героик образлардандир. У фақат жасур бир қаҳрамон, марди майдонгина эмас, шу блан бирга олижаноб одамгарчилик хислатларини ўзида ёрқин гавдалантирган мукамал киши тимсолидир. Фарҳод Навоий тасвирида,

кенг ва олижаноб юрак эгаси. У, дўстни чуқур муҳаббат блан севади, душманга чексиз нафрат сақлайди. У, илм ва ҳунарнинг аҳамиятини, ролини яхши тушунади. Шу блан бирга мардлик, паҳлавонлик, ҳарб ишларига моҳир бўлишлик зарурлигини ҳам англайди. Фарҳод турмушда донишманд ва ҳунарманд; уруш майдонларида жасур ва қаҳрамондир. У ёмонларга нисбатан бераҳм, қаҳрли; яхшиларга нисбатан кўнгилчан ва мурувватли. Севги, садоқат, самимийлик, камтаринлик Фарҳод табиатининг асосий хусусиятидир. Фарҳоддаги бутун ва тўлиқ бу характер фақат XV аср, Навоий яшаган давр кишиси учун зарур бўлган ҳислатлар эмас, бу ҳислатлар ҳамма давр кишилари, ҳамма яхши одамлар учун керак бўлган идеал ҳислатлардир. Ҳақиқатан ҳам дўстга садоқат, душманга нафрат ва ғазаб, она ватанга муҳаббат, мақсад йўлида жасурлик блан курашиш, майдонда мардларча ғалаба қозониш, қаҳрамонларча душманга ҳужум қилиш идеал ҳислатлардандир. Бу ҳислатлар жамиятнинг энг асл кишиларига, халқнинг эр ўғилларига хосдир. Мана шундай XV аср жамиятнинг асл кишиларидан ва ўзбек халқининг эр ўғилларидан бири—Навоий яратган Фарҳоддир. Масаланинг муҳим нуқтаси шундаки, ўзи яшаган жамиятдаги ёвузликларни йўқотучи, зулм, ваҳшатни тугатучи, халқ бошига тушган бахтсизликларга хотима бериб, ба-ло-офатлардан уларни халос қилучи ва улар ҳаётида бахт-саодат ўрнатиш учун жонбозлик кўрсатучи яна шу олижаноб Фарҳод бўлиб чиқади. Фарҳод Юнон тоғларида хазиналарни босиб ётган, одамлар учун офат бўлган аждарни ўлдиради. Жаҳонга ғавғо солган, ўлкаларни оёқ ости қилган даҳшатли махлуқ Аҳраман дев блан олишади ва уни ҳалок қилиб, юртни, элни ундан қутқаради.

Фарҳоднинг бутун ҳаракати, бутун интилиши яхшилик, адолатнинг тантана қозонишига ва ёмонлик, ёвузлик, қора кучларнинг йўқолишига қаратилгандир. Фарҳоднинг турмуш йўли шу. Бу ҳақиқий йўл, олижаноб интилиш. Фарҳод номини абадийлаштирди, уни ўлмас бир қаҳрамон сифатида халқларнинг севгисига сазовор қилди.

Минг йил умр кўрган афсонавий ҳақим Суқрот тили блан Навоий унинг бу йўлини олқишлаб: „Битмас ва туганмас бир ўлкада қаҳрамон бўласан... жаҳон ичида сенинг яхши отинг ва сифатларинг қолади...“ деган эди. Чиндан ҳам ватани, халқи, ўз халқининг ор-номуси, бахт-саодати учун курашган ҳарқандай одам, шу курашни ўзига йўл қилиб олган ҳарқандай мард йигит халқ хотирида абадий яшайди. Қаҳрамон унутилмайди... Жаҳон ичида унинг яхши оти ва сифати абадий қолади...

Ғулом Каримов.

ФАРҲОД

Чин мамлакатида бир хоқон ўтган эди. Унинг ёши олтмишга кирган бўлса-да, фарзанди йўқ эди. Хоқон ўзининг бу ҳолига кўп қайғурар ва кеча-кундуз фарзанд орзуси билан ёнар эди.

Кунлардан бир кун хоқоннинг хотини бир ўғил туғди. Хоқон жуда хурсанд бўлиб, амир-амалдорларига ва фуқаросига катта тўй берди. Болага „Фарҳод“ от қўйдилар, диққат билан тарбия қилдилар. У, етти ёшга етганда замонасининг катта олимларидан сабақ олишга киришди. Фарҳод кўп илмларни ўрганди. Ўткир зеҳни ва зийрак ақли билан тез фурсатда билимдонлар қаторига кирди. Хоқон Фарҳодни ҳарбий билимлардан ҳам хабардор қилишни истади. Фарҳод ҳам марди майдон бўлишни севганидан, от қўйишни, қиличбозликни, ўқ узишни тез ва пишиқ ўрганиб, уруш ишига моҳир бўлиб етишди. Лекин Фарҳод улғайган, етилган сари юриш-туриши ўзгариб, сарой ўйин-кулгиларини ёқтирмайдиган бўлаберди. Унинг ранги борган сари сомондек сарғаябошлади, кўзларида доимо бир турли ма'юслик сезилар эди. Ўғлидаги бу парижон ҳолни пайқаган хоқон, унинг кўнглини юпонтириш чораларини излайди: катта зиёфатлар, ажойиб музыка мажлислари, қизиқ ўйинлар уюштирди. Лекин булар фойда бермади. Охирда хоқон вазирлар ва билимдонларни чақириб кенгаш тузди. Кенгаш, Фарҳод кўнглидаги чигилликни ёзиш, беҳуда ҳаёллардан қутқариб, баҳри дилини очиш учун тўрт сарой бино қилиш керак, йилнинг тўрт фаслини жонли кўрсатадиган саройлар дун'ёда мислсиз гўзал бўлади, унда Фарҳод ўзининг тенг-қурла-

ри блан ўйин-кулги ва айши-ишратда умр ўтказса, ҳарқандай дарддан омон топади, деган қарорга келади.

Шундай қилиб кенгашнинг кўрсатиши бўйича сарой қурилабошланди. Бу ишни хоқоннинг вазири Мулкоро идора қилди. Ишга киришдилар. Иморат Чиннинг энг машҳур бинокор усталаридан наққош Моний, тоштарош Қорунлар қўл остида солинабошлади.

Фарҳод бу саройларнинг та'рифини эшитиб, тамошага борди. Тоштарош Қоруннинг ҳунари Фарҳоднинг диққатини ўзига тортди: у, қаттиқ тошларни ажойиб тешаси блан истаган шаклга солар, унга турли гуллар, нақшлар ўяр эди. Қоруннинг қўлида тош мўмдек мулоҳим, истаган қолипига тушар эди. Фарҳод Қорунга шогирд тушди ва бу ҳунар сирларига ошно бўлди. Фарҳод пўлатга махсус усул блан сув югуртиб, тоблаб, теша ясашни ўрганди, ўзи ҳам тоштарошлар қаторида бирнеча вақт ишлади. Монийдан наққошликни ўрганди. Шундай қилиб Фарҳод иморатлар битгунча ҳам наққош, ҳам тоштарош бўлиб, шу ерда терлаб-пишиб, меҳнат қилди.

Ниҳоят, ранг-баранг жонли суратлар ва нақшлар блан безалган бу тўрт ажойиб сарой битди. Хоқон юртга қирқ кун тўй бериб, ўйин-кулги бошлашга буюрди. Лекин хоқоннинг бу тадбирлари Фарҳоднинг юрак дардига эм бўлалмади. Фарҳод яна паришон, яна синиқ кўнгил, яна ма'юс юраберди, зийнатли саройлар, гўзал қизлар, базмлар, олтин қадаҳлардаги соф майлар Фарҳоднинг юрагига чинакам руҳ, завқ бермас эди. Энг сўнг хоқон „Фарҳоднинг кўнгли юрт иши блан овинармекан, сипоҳлик бошига тушса, ақли-ҳушини йиғиб, ўзига келармекан?“ деган ҳаёл блан тож-тахтни унга топширмоқчи бўлди. Бу тўғрида вазирлари блан маслаҳатлашиб, гапни бир ерга тиндиргач, ўғлини чақириб, ниятини аңлатди. Фарҳод, хоқон сўзини ва кенгаш қарорини эшитиб шундай дейди:

— Эй подшоҳи олам, ажал тиғи қарилик ва ёшликка қарамас. Чаманда ҳар ранг ўсимлик унар, бот тугалур; лекин сарв юз йил умр кўрур, сўзлаганларингизнинг барчаси ма'қул. Брок мен бу чоққача ўйин-кулги блан

овора бўлиб, мамлакатни идора этишнинг йўл-йўриқларига кўз солганим йўқ. Бирнеча вақт муҳлат берсангиз, доим хизматингизда бўлиб, бу ишларни ўргансам. Сўнгра нимани буюрсангиз, жони-дил блан қилай.

Хоқон Фарҳоднинг бу ўринли илтимосидан хурсанд бўлиб, бир йил муҳлат беради.

Кунлардан бир кун хоқон Фарҳодни ўз хазинаси блан таништирди. Хазинадаги бир сандиқ Фарҳоднинг диққатини ўзига тортди. У Искандар Рўмий тилсими—ҳикмати эди. Фарҳод бу сандиқнинг сифатларини хоқондан сўради. Хоқон оз-моз сўзлаб, гапни дудмол қилди ва бошқа ёққа чалғитди. Фарҳод хоқоннинг гапларига қаноат қилмай, сандиқни ўзи очиб кўрмоқчи ва унинг ичидаги сирлар блан танишмоқчи бўлиб, калит сўради. Фарҳоддаги бу ҳавасни сўндириш учун турли баҳоналар қилиб кўрдилар. Ҳеч-бири та'сир қилмади. Охири, поилож, калитни келтириб бердилар. Фарҳод сандиқни очди, сандиқ ичидан бир ойна чиқди. Ойна кўринмас, унинг устига эса шу сўзлар ёзилган эди: „Ҳарким бу ойнани тамошо қилишни истаса, Юнонистонга борсин, Суҳайло блан учрашсин“.

Бу сирли ёзувдан Фарҳоднинг яна ҳайрати ва таажжу-би ортди. Уни Юнонистонга бориш орзуси қоплаб олди. Фарҳоднинг бу ҳаракатига, дастлаб, отаси турли йўллар блан қаршилиқ қилса ҳам, бўлмади, охири ўзи бирга боришга қарор берди.

Ҳукамолар ва донишмандларнинг маслаҳатига кўра, Юнонистонга бориб, файласуф Суҳайло блан учрашдилар ва ундан Искандар тилсими тўғрисида маълумот олдилар. Суҳайло хоқоннинг ва унинг вазири Мулкоронинг кўп умр кўриши тўғрисида сўзлаб, Фарҳоднинг истиқболидан, бошига тушадиган воқиалардан хабар берди. Шундан сўнг Фарҳод ва хоқон лашкарлари блан бирга йўлга тушадилар ва кўп дашт-чўлларни ўтиб, Юнон тоғларига бориб етадилар. Фарҳод хоқон блан лашкарни тоғ этагида қолдириб, ўзи ёлғиз Суқрот ҳаким ғорини ахтариб чиқиб кетди. Кўп юрди, сойларни-адрларни ошиб бир кенгликка чиқди. Бу жой ҳамма ёқни қурум босгандай тум қоронғи,

гиёҳсиз, дарахтсиз, қақраган, ҳавоси ёқимсиз бир дашт эди. Бу дашт Сукрат йўлидаги тўсиқлардан бўлган аждар қароргоҳи эди. Фарҳод олдинга қараб юраберди. Одам исини сезган аждар ўз масканидан чиқди ва Фарҳодга ҳамла қилди. Аждарнинг тишидан қон сачрар, оғзидан олов гуркирар эди. У худди булутлар орасидан кўринган баланд тоғдай катта эди. Жон олучи аждар тўғри Фарҳод томонга келаберди-да, ўз овқатини иситиб олмоқчи бўлгандай, оғзидан Фарҳодга олов сочабошлади. Фарҳод аждар сирини билар — Суҳайло файласуф унинг давосини кўрсатган эди. Шунинг учун Фарҳод қўрқмай, аждар томонга дадил одим отди. Аждар ғазабга келиб оғзини яна каттароқ очди ва олов ёлқинларини сочди. Фарҳод фурсатни қўлдан бермай, дарҳол ўқ-ёйини олиб, ғордек очилган аждар оғзини мўлжаллаб ўқ узди. Бу ўқ зарбидан тоғ гавдали аждар дар'ё каби тўлғонди. Унинг ҳарбир тўлғониши яна бир ўқ нишони бўлиб турди. Шундай қилиб Фарҳодни кабоб қилиш учун ёғдирган ўтида аждарнинг ўзи кабоб бўлди. Фарҳод аждар сифатли отини ўйнатиб бориб, аждарга чақмоқдек ташланди. Фарҳоднинг олмос қилич блан қилган ҳамласидан аждарнинг иши тамом бўлди. Шундан сўнг Фарҳод аждар юракли отини аждар ғорига қараб сурди. Ботирлик блан ғор ичига киргач, ёзуви сийқаланган бир тош тахтага кўзи тушди:

— Эй, дун'ёга тўполон солган қудратли йигит! Сен аждарни ўлдирдинг, энди унинг ғорида кўп яширин нарсалар топасан. Сен аждарнинг умр ипини уздинг. Мана бу хазиналар энди сенинг билагинга хизмат ҳақидир. Бу ғор осмондай юмалоқдир, унинг марказий нуқтасини топиб олсанг, у ерда бир қора тош кўмилган бўлади. Қиличинг учи блан унинг атрофини ўйиб ағдар ва сўнг олам ҳикматини тамошо қил!

Фарҳод ёзувда кўрсатилган ишларни бирин-бирин ўрнига келтириб, чексиз улуғ хазинага йўлиқди. Хумларда олтин-кумуш ва турли жавоҳирлар қайнаб тошар эди. Фарҳод бир ерда ёзувли тахта ва бир қилич блан қалқон-

га дуч келди. Ёзувда шундай дейилган эди: — Ҳаркимнинг бахти ёр бўлиб, бу қалқон, бу қилич унинг қўлига тушса, бирини белига тақиб, бирини бўйнига осса, агар юзта дев блан олишса ҳам, уларнинг ҳаммасини гардгард қилиб юборади: қалқон қал'адек ҳимоя қилади, қилич чақмоқдек кесади!

Фарҳод аждарнинг ишини тамомлаб, фордаги хазинани очгандан кейин, қайтиб ўз лашкари турган ерга келди. Фарҳоднинг бу қоронғи тумандан омон чиққанини кўриб хоқон ва бутун лашкар беҳад хурсанд бўлди. Хазинани Фарҳод аскарларга тақсим қилиб берди. Бу ўлка аждар балосидан халос бўлди. Одамлар унинг таҳликасидан қутилиб, тинчлик хазинасига эга бўлдилар.

Фарҳод юришини давом эттирди, хоқон ва лашкар унинг кетидан эргашдилар. Кўп юриб бир катта ўрмонга дуч келдилар. Бу ўрмон Аҳраман номли девнинг макони эди. Фарҳод бу қоронғи ўрмонни кесиб, тик бораберди. Бирқанча вақт ўтгандан сўнг, бир майдон кўринди. Фарҳод отини ўша томонга сурмоқчи бўлиб турганда, бирдан нига унинг олдида зўр бир қаср—сарой пайдо бўлди. Бу дев-парилар қасри эди. Одам оёғининг товушини эшитган Аҳраман дев ҳайрон бўлиб, бош кўтарди ва Фарҳоднинг шахтидан истеҳзо блан қаҳқаҳа уриб кулди. Унинг кулиши момоқалдироқ сингари гуриллар эди. Бу тоғ гавдали дев ўзининг чинордек гурзисини кўтариб, Фарҳод томонга қараб юриш қилди ва унга хитоб қилиб шундай деди:

—Эй, ғафлатни ўзига касб қилган одамзод! Манглайингга қора кунлар ёзилган экан. Бу сен юрган ўрмондан, арслон ўтса панжасини, шер ўтса чанггалини тугиб ўтади. Фаришта ўтса тириклик чироғи ўчади, лочин учса қаноти кўяди, сен нима қилиб юрибсан. Ҳаёлингда қандай бўлмағур фикрлар ғалаён қилди?!

Аҳраман чинордек гурзисини Фарҳодга ҳавола қилди. Фарҳод чаққонлик блан бошига қалқонни тутди ва қўлидаги қилич блан гурзи дастасини чопиб ташлади. Бунини кўриб девнинг ғазаби алангаланди. Югуриб қасрига кирди ва ҳалигидан каттароқ, бошқа бир гурзини кўтариб чиқди.

Бу иккинчи ҳужумни ҳам Фарҳод ҳалигидек чаққонлик блан қайтарди: гурзи дастасини қилич блан чоғиб ташлади. Шундай бирнеча ҳамлалар бекорга кетгач, девнинг ғазаби яна жўш урди. Бир одам боласининг шунчалик қаршилиқ кўрсатишига чидай олмай, на'ра тортиб, тоққа чиқиб кетди. Тоғ булутлари каби югуриб юриб, катта тошларни тўйлади ва Фарҳодга қараб баҳор ёмғури сингари ёғдирабошлади. Шунда аждар ғоридан олган қалқон Фарҳодга иш берди. Уни тутуб, беозор тураберди. Дев эса бирнеча вақтгача Фарҳод блан олишиб, тошларни унинг устига дўлдай ёғдирабериб, охирда чарчади. Жисмидан куч кетди: Аҳраман бирданига тоғ чўққисидан думалаб кетди. Шу чоқда Фарҳод девдай қора отини ўйнатиб бориб, ёнидаги олмос қилични суғурди ва чақмоқдек тезлик блан девга қилич солди, девнинг бошини чўрт узиб танидан жудо қилди ва отини эшикка боғлаб, девнинг қасрига кирди. Бу қаср худди жаҳон ичидаги иккинчи жаҳон, чаман ичидаги иккинчи чамандек эди. Ҳар томонда ажойиб эшиклар қурилган, ҳар эшикка катта қулфлар урилган. Ҳарқайси эшик устига уй ичидаги хазина ёзиб қўйилган эди. Шаҳзода тез-тез юриб, бу хатларни кўздан кечириб, бир эшик олдида ранги ўчган ҳолда тўхтаб қолди. Бу эшик олтидан ясалган бўлиб, унга шу сўзлар ёзилган эди:

—Бу уйнинг қулфи осонлик блан очилмайди. Яхшиси, буни очишдан сақланиш керак.

Фарҳод эшикни синдириб, тезлик блан уй ичига кирди. Ҳартомонига кўз ташлаб чиқди. Юқорида бир қандил осиглиқ турар эди. Бу қандил Миррих юлдузидек пориллаб ёнар эди. Фарҳод қандилни олиб кўрди ва унда Сулаймон узуги яширинганини билди. Бу узукни эгаллаган киши Искандар Румий тилсимини очади, деб шу узукка ёзилган эди. Шаҳзода узукни ўпиб, кўзига сургандан сўнг тезликда қасрдан чиқди ва ўз қароргоҳига қараб юрди. Хоқон ва лашкар терак барги каби, Аҳраман дев даҳшатидан титраб турар эдилар. Улар, Фарҳоддаги қувончни кўрганларидаи сўнг, ўзлари ҳам қувондилар.

Фарҳод ҳаммага бош бўлиб ўрмонни ўтди, дев қасрига кириб, хазинани отаси ва лашкарга топширди.

Фарҳод яна иш либосини кийди. Отасидан жавоб олиб йўлга отланди. У чарчамас отини олга суриб борар экан, олдида бир катта қал'а пайдо бўлди. Фарҳоднинг бу қал'ага кўзи тушиши бланок, атрофни даҳшатли овозлар қоплаб, қал'а эшиги очилди ва эшик олдида буюк гавдали, темир совут кийган бир одам Фарҳодга қараб ўқ-ёйини кериб турар эди. Худди шундай ўқ-ёй кериб турган совутлилардан яна уч юзтаси қал'а деворларида Фарҳод йўлини тўсдилар. Фарҳод бу қўрқинчли, баҳайбат совутлилар олдида эсанкираб қолмади. Шошмай камонини олди-да, ўқлади ва мўлжаллаб туриб, дарвоза олдида йўл тўсучи совутлига қараб ўқ узди. Отган ўқи совутлининг кўкрагидаги ойнага тўғри бориб тегди ва совутлар ушалиб, ҳайкал йиқилди. Совутли дарвозабоннинг йиқилиши блан қал'а деворида турган уч юзта совутли ҳам чил-парчин бўлиб йиқилди. Йўл очилгач Фарҳод от ўйнатиб қал'а ичига кириб борди. Қал'а Искандар Румий ясаган тилсим эди. Бу ерга Искандар етти иқлим бойлигини тўп-лаб, ажойиб-ғаройиб нарсаларни яширган эди. Фарҳод қал'ага кириши блан унинг ўртасида турган бир иморатга кўзи тушди. Бу иморат та'рифдан юқори эди. У атрофга нур сочиб турар, киши кўзини қамаштиргўндек ялтирар эди. Фарҳод бу иморат эшигини очиб ичкарига қадам қўйди. Унинг тоқисида бир порлоқ жом кўринди. Бу „Жамшид жоми“ эди. Яна бу ерда осмондаги қуёшдек пориллаб турган бир ойна бор эди. Бу ойна дун'ё ҳодисаларини ўзида кўрсатучи „ойнаи жаҳон“ эди. Фарҳод „Жоми Жамшид“ блан „Ойнаи жаҳон“ни топгач, мушкили осон бўлганини англаб, хурсанд бўлди ва уларни ўз ерига қўйиб, отасининг олдига қайтди. Лашкарга йўлбошчилик қилиб қал'а олдига олиб келди ва лашкарни шу ерда қўйиб, отаси блан вазирни бирга олиб, учовлон қал'ага кирдилар. Фарҳод қал'адаги кўмилган ва очиқ хазиналарни отасига ҳад'я қилиб, севинтирди. Май мажлиси ясадилар ва „Жамшид жоми“дан май ичиб, „Ойнаи

жаҳон“да дун’ё ажойиботларини тамошо қилдилар. Бундан сўнг „Ойнаи жаҳон“ ёрдами билан Юнон тоғларининг бирида — ғорда ётган Суқрот ҳакимни топиш ва у билан учрашиш учун қўзғолдилар.

Фарҳод тоғ ошучи отини илгари сурди. Хоқон билан вазир унинг орқасидан эргашдилар. Жуда кўп юрганларидан сўнг, охири Суқрот ҳаким хилватхонаси бўлган бир тоғ этагига бориб етдилар. Бу тоғнинг боши кўкка етар, чўққисида мангу қорлар уюми ётар эди. Бу тоғ шунча улуғ эдики, баландлиги тўққиз осмонча бўлиб, катталиги икки жаҳонча бор эди. Унинг атрофида айланма-буралма ҳадсиз йўллар бўлиб, ғорларнинг сони-саноғи йўқ эди. Агар порлоқ тулун ой ўрмон билан қопланган бу тоғ бағирларига, ундаги ғорларга бир назар солса, қоронғиликда куйган патирдек бўлиб қоларди. Бу тоғда юзлаб қонхўр дар’ёлар оқади, ўрмонлар ичида эса, юз минглаб қон тўкучи аждарлар яшайди. Хоқон билан вазир бу аҳволни кўриб ҳайрон бўлдилар ва бу тоққа кадам қўйишдан ожиз қолдилар. Шунда Фарҳод бу тоғ йўлининг илҳомчиси бўлиб чиқди ва „Ойнаи жаҳон“ни келтиришни буюрди, ойнани келтирдилар, Фарҳод унга қаради. Бу ойнада дун’ёнинг ҳаммаси равшан акс этиб турар эди. Фарҳад бутун мамлакатларни бирин-сирин текшириб чиқиб, Юнон ўлкасини ойнадан топди. Ундан кейин ўзлари турган тоғни ва бу тоғда Суқрот яшаётган ғорни ҳам топди. Ойнани қўлида ушлаб илгарига ҳаракат қилди, бошқалар унга эргашдилар. Ойна кўрсатишича юриб, охири бир узун йўлнинг охирида тўхтадилар. Бу йўл тўғри Суқрот ғорининг оғзига элтди. Шаҳзода, хоқон ҳам унинг вазйри билан ғор оғзига бориш билан ичкаридан бир овоз чиқди. Булар кирдилар. Ғорнинг тўрида юзидан нур ёғилиб, бутун ғорни ёритиб турган бир кекса одам ўлтирар эди. Бу чол Суқрот ҳаким эди. Хоқон ва шаҳзода унинг олдида тиз чўкиб салом қилдилар. Суқрот ҳаким йўл машаққатларидан, аждар, Аҳраман, тилсим, қўрғон воқияларидан, топилган хазиналардан сўради. Охирги манзилга етиб келиш учун йўлда жуда кўп хатарлардан

ўтганларини айтиб, уларга хушхабар етказабошлади. Хоқоннинг узоқ умр кўришини, кўп мамлакатларни олиб, яна ҳукмронлик қилишини айтиб, бир муҳра топширди ва „бу муҳра қариликни ёшлик блан, кассалликни соғлик блан алмаштиради“, деб муҳранинг хосиятларини баён қилди. Вазир Мулкорога ҳам шунингдек хуш хабарларни айтиб, унга ҳам муҳра топширди. Уларни шундай хушвақт қилгач, кетишга жавоб берди ва шаҳзода блан ёлғиз қолиб сирлашабошлади.

Сукрот ҳаким Фарҳодга қараб шу сўзларни айтди:

—Эй вужуди қайғу-алам бўлган, манглайига севги ёзилган йигит! Хуш келибсан, сафо келибсан! Бу келиш блан қоронғи уйимни ёрутдинг. Минг йилдан буён бу тоғлар орасида қадамингга интизорлик тортаман. Энди сени топдим, юзингни кўрдим, тангрига шукурлар бўлсин! Мен энди туганмак билмаган нариги дун'ёга кетиш на-йидаман, вақт қисқа, сўзларимни яхши уқиб ол!

Шундан сўнг Сукрот ҳаким Фарҳоднинг муҳаббат эгаси эканини, умрбод бир ишқ ўтида ёнишини айтди. Бу ишқ ҳақиқий ишқ бўлиб, киши шахсиятини покловчи, киши руҳини ғайратлантиручи бир ишқ эканини уқтирди ва сўзининг охирида Фарҳод ишқ водисининг қаҳрамони бўлиб абадий ном қолдиришини билдирди:

—Битмас, туганмас бир ўлкада қаҳрамон бўласан! Отангдай кўз минг хоқонлар, қайсарлар жаҳон ёдидан кўтарилади. Жаҳон ичида эса сенинг сифатларинг ва севги йўлида яхши отинг абадий қолади!..

Сукрот ҳаким Фарҳод блан ва бу дун'ё блан хайрлашар экан, унга шу васиятни қилди:

—Бор, хоқон хазинасидаги ойнага яна бир қара. Энди унинг сирридан воқиф бўласан. Сан Искандар тилсими бўлган қал'ани забт этганингда у ойнанинг тилсимоми ҳам сенга очилган эди. Ойна — кўнглингда муҳаббат ўтини ёқиб, сени мушкilotларга судровчи ва ишларинг-нинг ипига тугун солучидир.

Сукрот ҳаким жон берди. Фарҳод ва хоқон уни иззат-икром блан кўмиб, ўз юртлари Хитойга қайтдилар.

Хитойга келгач, Фарҳоднинг биринчи иши хазинага кириб сандиқ ичидаги ойнани кўриш бўлди.

Ойнада Фарҳодга қаттиқ баҳайбат тошлар ва тепаликлар блан қопланган бир дашт кўринди. Бу даштда бир тўда одамлар азоб-уқубат блан тошларни йўниб, ариқ қазимоқ блан машғуллар. Булар ичида келишган ва бақувват ёш бир йигит осонлик блан ариқ қазимоқда. Фарҳод диққат блан қараб бу йигитнинг худди ўзи эканини билди. Таажжуб ичида бу манзарага қараб турган эди, бир тарафдан чанг пайдо бўлди. Чанг орасидан отларга минган бир тўда гўзал, хушпичим қизлар чиқиб, тез орада одамлар олдига етиб келдилар. Ариқ қазучиларни тамошо қилиб, уларнинг ҳол-аҳволларини сўрадилар. Булар орасида ҳусн-жамолда, назокат ва ишвада ягонаئي даврон бўлган бир қиз Фарҳодга ўхшаган ҳалиги йигит қаршисига келиб, ундан ҳол-аҳвол сўради. Шу пайтда шамол кўзғалиб, қиз юзидаги пардани кўтарди. Ойнадаги бу манзараларни кўзатиб бораётган Фарҳод қизнинг ҳуснига кўзи тушиши блан юраги ўйнаб кўзи тинди ва ҳушидан кетиб йиқилди. Бу паричеҳра қиз — Ширин эди.

Хазинада ҳозир бўлганлар Фарҳоднинг бу ҳолига ҳайрон бўлдилар. Бирнеча вақт ўтгач, Фарҳод ҳушига келди ва ойнадаги гўзални яна бир кўриш орзусида қолди. Лекин ойнада кўринган Ширин ва ҳалиги манзаралар энди кўринмас эди.

Фарҳод кундан-кун Ширин ишқида беором бўлабошлади. Ранги сарғайиб, аҳволи оғирлашабошлади. Хоқон бунга қандай чора қилишни билмай, Фарҳоднинг ғамуғуссаларини ёзиш ва кўнглини очиш ниятида уни денгиз саёҳатига олиб чиқди. Фарҳод ва хоқон денгизда эканларида даҳшатли бўрон кўзғалиб, тўлқин бошланди. Кемалар йўлдан адашди, ҳамма бир-биридан жудо бўлди. Фарҳод кемаси тўлқинда парчаланди. Бир парча тахта устида қолган Фарҳод ҳушидан кетиб, телба денгиз тўлқини ихтиёрида тўлғониб кетаберди. Бўрон битиб, тўлқин босилгандан кейин, бир савдогарлар кемаси Фар-

ҳодга дуч келди. Савдогарлар Фарҳодни кемага олиб, дори-дармон қилиб, ҳушига келтирдилар ва парвариш қилдилар, сўнгра ундан ҳол-аҳвол сўрадилар.

Фарҳод савдогарлар кемасида саёҳатни давом этдиришга мажбур бўлди. Бир кун савдогарлар кемаси қароқчиларга дуч келди. Кема халқи ўртасида ғалаён ва дод-фар'ёд кўтарилди. Фарҳод бу ғалва ва қўрқувнинг сабабини сўради. Савдогарлар, денгиз қароқчилари кема халқини тутиб, бутун молу-мулкини талашларини, ё бўлмаса қора мойдан қилинган бир нав' бомбаларини отиб кемани ёндириш ва ботиришларини айтадилар. Фарҳод савдогарларни испатди ва улардан ўқ блан ёй беришларини сўради.

Қароқчилар яқин келиб, қора мой бомбанинг пилтасига ўт қўйиб отар пайтларида Фарҳод мерганлик блан ўқ узди ва бомбани отилмасданоқ парча-парча қилди. Бомба пилтасидан чочилган олов қора мойга туташди ва ўт кетди. Шундай қилиб қора мой бомбалардан савдогарлар кемаси эмас, қароқчиларнинг ўз кемалари ёниб кетди. Савдогарлар Фарҳоднинг бу ботирлигига ва мерганлигига офаринлар айтиб, миннатдорлик билдирдилар ва уларни қароқчилардан сақлаб қолгани учун Фарҳодга кемадаги тамоми молу-дун'ёларини бағишладилар. Фарҳод ҳад'яларни камтаринлик блан ўзларига қайтарди ва улар блан дўстлашиб саёҳатни давом эттирди.

Савдогарлар ичида Шопур деган доно бир киши бор эди. У кўп саёҳатлар қилган, яхши-ёмонни кўрган, аччиғ-чучукни тотган одам эди. Фарҳод табиатидаги улуғворлик, самимийлик, камтаринлик каби ҳислатлар Шопурнинг диққатини тездан ўзига тортган эди. Бу киши Фарҳодга ўзини яқин тутиб, у блан яхши алоқада бўлар ва турли бобларда суҳбат қилиб турар эди. Шундай суҳбатларнинг бирида Шопур Фарҳоднинг ҳақиқий аҳволидан хабардор бўлди. У ойнада кўрган дашт Арман мамлакатада экани, гўзал қиз Арман маликаси Ширин экани Шопурга малум эди. Фарҳоднинг Ширинга ошиқ бўлиб қолганини билган Шопур, Фарҳодга хизмат қилмоқчи, унинг муҳаббати

йўлида чинакам дўстлик садоқати блан ёрдам бермоққа тайёрлигини сўзлади. Фарҳод ҳам Шопурдаги бу самимиятни синаб кўргандан кейин, унинг хизматини қабул қилди ва Арман юртига отланди.

Фарҳод блан Шопур Арман юртига бордилар. У ерни бир-икки кун тамошо қилгандан сўнг, ойнада кўринган дашт томон йўл олдилар. Бу ерда бир тўда кишилар оғир меҳнат блан тошни йўниб ариқ қазиш блан машғул эдилар. Фарҳод ҳаёлида даф'атан ойнадаги кўринишлар жилваланди. Фарҳод бундай қаттиқ меҳнатнинг сабабини тош йўнучилардан сўради. Улардан бири: „Бу мамлакат Арман мамлакатидир. Подшоси кўп мамлакатлардан хирож олучи Меҳинбонудир. Унинг ҳуснида тенги йўқ бир ҳамшираси бор. Ана шу гўзал қиз бу тоғнинг бошига бир иморат солдирмоқчи бўлган. Брок, у ерда ҳеч сув йўқ. Шу тоққа сув чиқариш учун тошларни қазийбошлаганимизга анча вақт бўлган эса-да, кўрганинг озгина ерни қазидик, холос. Агар юз йил умр кўрсак ҳам бу ариқни қазиб тамомлаш қийинга ўхшайди“, деб жавоб берди.

Фарҳод тош устаси Қорундан ўрганган ҳунарини ишга солиб, бу оғир меҳнат остида эзилганларга ёрдам қилмоқчи бўлди. У шундай ўйлади:

Ҳунарни сақлабон неткумдур охир,
Олиб тупроққаму кеткумдур охир?!

Ҳунар ўрганишдан мақсад — уни ўзи блан тупроққа олиб кетиш эмас, балки бу дун'ёда ундан фойдаланиш, уни ишга солиш деб билар эди.

Фарҳод Қорундан ўрганган усул блан ишга тушиб, тоғ қазучилар блан бир қаторда меҳнат қилабошлади. Фарҳод бошқаларнинг ойлаб қилабилмаган ишларини бир кунда бажарар эди. Тош кесишда у кўрсатган ҳунарлар тез орада шуҳрат қозонди, ҳаттоки бу хабар Меҳинбонуга ҳам бориб етди. Меҳинбону ва унинг ҳамшираси Ширин фаришта сифат гўзал йигитнинг тош кесишда ақлга сиғмас иш қилганини эшитиб ҳайрон бўлдилар,

„биз буюрмасак ҳам, хизматимизда бўлиб, бундай қаҳрамонлик кўрсатаётган ким экан“, дедилар. Ширин донғи кетган бу тош йўнучини иш устида бориб кўрмоқчи бўлди. Меҳинбону ва Ширин бошлиқ сарой одамлари ариқ қазилаётган жойга келдилар. Улар Фарҳоднинг ҳунарини, тешаси блан тошларни мўмдек ўяётганини кўриб, унинг санъатига таҳсин билдирдилар ва хизмати учун офаринлар ўқидилар.

Саройга хос дабдаба блан келиб, хизматимни тақдирлаб турганлар ким экан, деб Фарҳод қараб турган эди, бирдан шамол эсиб, Меҳинбону ёнида турган қизнинг юзидан ниқобини кўтарди. Бу қиз Ширин эди. Фарҳод шунда Ширин жамолини биринчи мартаба кўрди ва Искандар тилсими бўлган ойнада кўрган гўзал шу эканини англади. Фарҳоднинг кўзи Ширин ҳуснига тушиши блан аҳволи ўзгарди - да „Оҳ!“ деганича беҳуш ерга йиқилди.

Шириннинг ҳам бутун вужудини Фарҳод ишқи ўраб олган эди. Фарҳоднинг гўзал, келмишган қомати, меҳнатдаги қаҳрамонлиги, элчиллиги, камтаринлик ва улугворлиги киши диққатини ўзига тортмай қўймас эди. Фарҳод ишқи Ширин кўнглида, Ширин гўзаллиги Фарҳод ҳаёлида.

Бирнеча вақт ўтди. Ариқ ҳам тамом бўлди, Фарҳод тоғ тепасига катта ҳовуз ясаш ва ҳашаматли сарой қуриш ишига киришди. Ҳовузни ва иморатни ёшлигида ўрганган усул блан ишлаб, гўзал нақшлар, турли расмлар блан беади. Фарҳоднинг нақш ўйишдаги ҳунарини, Шопур иморат деворларига гўзал расмлар чизиш блан тўлдирди, бойитди. Фарҳод иморатни ҳам битириб, ариққа сув қўйиш тўғрисида хабар тарқатди. Ҳамма ёқдан одамлар йиғилди, далаю-дашт халқ блан тўлди. Олдинда Фарҳод, унинг ёнида Шопур, ундан кейин Меҳинбону, Ширин ва сарой аҳллари, халқ ариқ бошига қараб юрдилар. Шунча ишда раҳбарлик қилган, қовжироқ даштни сув блан суғориб, ажойиб олий иморатлар, кўшклар бино қилган Фарҳод устидан Меҳинбону тиллалар сочиб борар эди. Халқ ариқ бошига етиш блан, Фарҳод тўғонни очиб ариққа сув қўйди. Сув, тегирмон новида югургандек,

тез оқиб кетди. Ҳавони қувонч садолари тўлдирди. Халқ сув кетидан тоғ бошига, ҳовуз лабига қараб югурди. Меҳинбону блан Ширин ҳам сувнинг ҳаёт ҳовузига тушишини тамошо қилиш учун отларининг бошини у томонга сурдилар. Фарҳод блан Шопур улар кетидан эргашди. Йўлда Шириннинг оти ботқоққа ботиб юралмай қолди. Шунда Фарҳод тез етиб бориб, Ширинни от блан кўтариб елкасига олди ва ботқоқдан ўтказиб ерга қўйди. Фарҳоддаги бу куч, қудратни кўрган халқ офаринлар ўқиди. Бутун халқ қаср олдидаги ҳовуз лабига етиб борди. Ҳаёт суви ҳовузга қуйилабошлади ва балки тўлиб дашт устида ёйилакетди. Шу тантанага йиғилган одамлар Фарҳод қазиган ариққа „Тириклик наҳри“ деб, кўмкўк улуг ҳовузга эса „Қутилиш денгизи“ деб ном қўйдилар.

Меҳинбону Фарҳоднинг Ширинни яхши кўрганини ва Ширинда ҳам Фарҳодга муҳаббат туғилганини билар эди, шунинг учун уларни кўриштириш мақсадида саройда Фарҳодга бағишланган зиёфат мажлиси қурди. Бу мажлисда Ширин Фарҳодга ўз қўли блан май тутди. Фарҳод май бўйи блан маст бўлиб, Ширин суҳбатида кўнглини очди. Бундай зиёфатлар Меҳинбону саройида бирнеча марталаб бўлиб, ҳарбирида икки суйишган ёш кўнглил армонларини бир-бирларига айтиб яйрашдилар.

Шириннинг гўзаллиги тўғрисидаги овозалар бутун ўлкаларга ёйилган эди. Бу овоза Эрон подшоси Хисравнинг ҳам қулогига етишди. У ҳам Ширин муҳаббати блан қайнаб, унга харидор бўлди ва совчи юборди. Совчи учун жавоб сўраган Меҳинбонуга Ширин шундай деди:

— Подшоҳлик блан ишқ-муҳаббатнинг алоқаси йўқ. Мен Фарҳодни севаман, Фарҳод мени севади. Мени ўз ихтиёримга қўйинг.

Бу жавобни олган Хисрав бирмунча таҳдид ва дўқлар блан иккинчи марта совчи юборди. Бунга ҳам шу тарзда жавоб берилди. Аччиғланган ва нафси шикастланган Хисрав, Арманистонга юриш қилди ва Ширинни зўрлик блан ўзиники қилмоқчи бўлди. Меҳинбону шаҳар мудофаасига киришди. Хисрав етиб келмасдан бурун Меҳинбону озиқ-

овқатларни ғамлаб олди ва керакли чораларни кўрди. Шаҳар қамал қилинди. Хисрав блан Меҳинбону қўшини ўртасида уруш бошланди. Бу урушда Фарҳод ўз ёри—Ширин томонида; унинг юртини, ҳуқуқини ва номусини мудофаа қилишга киришди. Фарҳод шаҳарга келаберишдаги бир тоғ тепасига ўринлашиб олган эди. Шу тоғдан туриб Хисрав қўшинига—пастга қараб тошлар ирғитабошлади. Фарҳоднинг бундай қулай жойда мустаҳкам туриб олганини кўрган Хисрав унга қарши йигирмата полвонини юборди ва тирик тутиб келишни буюрди. Фарҳод атрофига келган бу полвонларни кўриб уларга хитоб блан: „Муҳаббат ўтида куйган, ишқ даштида ма-шаққат тошини бошига ёғдирган киши мен бўламан. Менга яқин келманглар, бегуноҳ ҳалок бўласанлар“, дейди ва катта тошларни олиб, тоғ тепасидан уларга қараб отабошлади. Тош зарбидан ба'зилари парча-парча бўлди, ба'зилари қочиб қутилди. Хисрав ғазаб ўтида ёниб, яна шаҳарга ҳужум қилишга буюрди. Фарҳод яна шиддатлироқ куч блан, яна қаттиқроқ ғазаб блан тош отиб, биронта аскарни шаҳар томонга ўтказмади. Хисрав ҳайрон бўлди. Вазирларини, яқинларини чақириб бу ишга чора сўради. Ҳечким бир чора топиб берабилмади. Одамлар ўртасидан бир ҳийлагар чиқиб, бу ишнинг чораси ҳийла ва найранг эканини тушунтирди ва Фарҳодни тутиб келишни ўз устига олди. У, Фарҳодга тоғда беҳуш дори ҳидлатиб, қўл-оёқларини боғлаган ҳолда Хисрав олдига олиб келди. Хисрав қароргоҳига боғлаб келтирилган Фарҳодга дори ҳидлатиб ҳушига келтирдилар. Оёқ-қўллари кишанланган ва ночор ерда ётган бечора Фарҳодни Хисрав сўроққа тутди. Фарҳод ҳеч қўрқмасдан, дадиллик блан Хисравнинг қўрқоқлигини, фиребгарлик блан иш кўришини, золимлигини юзига солиб жавоб қайтарди. Фарҳоднинг бу кескин ва ҳаққоний жавоблари Хисравнинг ғазабини яна оловлантирди. Хисрав Фарҳодни дорга осиб, тош бўрон қилишга ва ундан кейин ўтга ёқиб, кулини кўкка совуришга буюрди. Фарҳод Хисравнинг буйруғини эшитиб хурсанд бўлади ва дейди:

— Ҳаққоният йўлида ўлиш мен учун шараф. Чунки шунча қўшининг блан менга кучинг етмай, макр ва ҳийла блан беҳуш қилиб қўл-оёғимни боғлаб, ғазаб блан ўлимга ҳукм қилганингни халқ жуда яхши билади. Бутун гуноҳи бир қизни яхши кўришдан иборат бўлган бир йигитга шундай жазо берганинг учун, халқ сени ҳамиша қарғайди. Агар ҳозир мен озод бўлсам эди, сендек подшога ботирлик ва мардликнинг нима эканини бироз ўргатиб қўяр эдим. Майли, ўлдир! Мардлик блан ўлиш—**но**мардлик блан яшашдан шарафли!

Фарҳодни жаллодлар дор тагига олиб борган бўлсалар ҳам, вазирларнинг ўртага тушиши ва банди бўлиб тушган кишини бегуноҳ ўлдиришлик халқ ўртасида гап-сўз бўлади, деб та'кидлаши орқасида уни тоғ-тошлар орасида бир қўрғонга қамадилар. У шу қўрғонда ёри висоли куйида фиғон қилиб ётди. Фарҳоднинг бундай оғир кунларга тушганидан Шопур хабардор эди. Дўстлик садоқати шундай вақтларда киши кунига ярамаса, қандай вақтда ярайди, деб Фарҳоднинг ҳолидан хабар олиш ва унинг кулфатларини енгиллатиш учун ҳаракат қилди. Шопур Шириндан хушхабар келтирар, Фарҳоднинг нолаю-фиғонларини, дарду-аламларини изҳор қилучи хатларни Ширинга етказар эди. Хисравнинг қонли панжасидан уни озод қилишга қуввати етмаса ҳам, унинг дарду-аламларини енгиллатиб, юпатиб турар эди.

Хисрав Фарҳод каби бир шахснинг Ширин учун қанчалик қимматли эканини, Арман мамлакати ҳимояси учун Фарҳод деган номнинг ўзи катта куч эканини жуда яхши сезар, шунинг учун Фарҳодни тезроқ ўртадан кўтаришга ҳаракат қилар эди. Лекин тоғларда ёр куйида куйлаб юрган бир ошиқни бегуноҳ ўлдириш унга қийин бўлгани учун яна ҳийла қиличини, фиребгарлик тиғини ишга солимоқчи бўлди. Шу мақсадда Ёсуман деган бир шум кампирни топди. Унга молу-дун'ё ва'да қилиб ишга солди. Кампир қора кийим кийди. Бошига қора рўмол ўради. Қўлига ҳасса олиб, Фарҳод яшайдиган тоққа қараб йўл солди. Тоққа чиқиб, киши билмас бир ҳолда Фарҳод ёни-

га суқилди. Фарҳод ундан: „Эй кампир, бу ерда нима қилиб юрибсан?“ деб сўради. Шунда шум кампир тил ёғламалик блан шундай деди:

— Мен тарки дун'ё қилган бир кампирман. Ишим тоат-ибодат. Хисрав деган бир золим юртимизни қамал қилиб жуда танг қилди. Ҳечким чин кўнглидан тоат-ибодат қилолмай қолди. Ҳамма ҳар тарафга кетди. У, менинг ҳам тинчлигимни бузди. Одам қадами етмайдиган ерга бориб, ибодат қилиб ётай, деб бу тоққа келиб эдим. Бу ерда сизни кўрдим. Бу одам ҳам менга ўхшаш тарки дун'ё қилган одам кўринади, деб ёнингизга келдим.

Шаҳар аҳволидан хабардор бўлиш учун Фарҳод:

— Хисрав шаҳарни олдимиз?—деб сўради.

Худди шундай бирор саволни кутиб турган кампир, жаврай кетди:

— Шаҳар тала-тўп бўлди. Меҳинбону ночор Хисрав блан иноқлашди. Меҳинбонунинг Ширин номли синглиси бор экан, уни Хисравга никоҳ қилиб берипти. Хисрав Ширинни ўз ўрдасига олиб кетипти. Ширинни Фарҳод номли бир ошиқи бор экан. Ундан айрилиб, Хисрав сингари золимга гирифтор бўлгунча ўлганим яхшироқ, деб ўзини ханжар блан ўлдирипти. Бечора қиз то ўлгунча Фарҳод деган номни оғзидан қўймапти. Шундай ҳам содиқ ошиқ бўлар экан!—деб кампир фар'ёд-фиғон кўтарди. Бу сўзларни эшитиб ортиқ даражада ҳаяжонланган Фарҳод ўзини тутиб туралмади ва йиғлаб, фар'ёд қила бошлади. Унга умрнинг, дун'ёнинг қиймати қолмади. Алам блан бағри эзилган Фарҳод, ўзини тошларга урди ва шу ерда жон берди.

Фарҳоднинг ўлими тўғрисидаги хабар тезда тарқалди. Неча вақтлардан бери қамалда ётган, мана энди қаҳрамон мудофаачиси Фарҳоддан ҳам ажралган шаҳар таслим бўлди. Арман мулки ва гўзал ширин Хисравники бўлди. Ўз меҳрибонидан ва жони каби ширин ёридан айрилган Ширин дун'ёдан безди ва бундан кейинги ма'носиз умрдан кечиб, Фарҳод жасади устида жон берди.

Буюк Навоий Фарҳод сиймосини зўр муҳаббат блан тасвир қилган эди. Фарҳоддаги табиат, инсоний хислатлар, кишиларга муносабат, пок севги алангасида қайнаши каби фазилатлар уни бутун бошқа кишилардан ажратиб туради. Навоий Фарҳодни ўша жамият кишиларининг энг асили ва энг қимматлиси—гавҳари сифатида тасвир қилади. Хисравлар, Ёсуманлар каби ҳийлагар ва фисқу-фасодчилар қўлида ҳалок бўлган буюк Фарҳод сиймоси ҳақида Навоий ўз достонининг охирида шундай дейди:

„Гавҳарнинг энг асили ёқутдир. Броқ замон унинг бағрини тешиб қон қилади; қуёшдан борлиқ нур олади, аммо кеча уни ҳам тупроққа кўмади“. Бу сатрларда буюк Навоий Фарҳоднинг ёқут каби бағри қон бўлганини, нур сочучи бир қуёш бўлиб тупроқларга ботганини айтиб, Фарҳод тақдири учун қайғиради.

Лекин Навоий Фарҳод каби қаҳрамонлар, соф юракли олижаноб одамларнинг ҳалок бўлишидан умидсизланмади. У ўз достонининг охирида бутун воқиялар яхшилик блан тугаганини, Фарҳоднинг укаси Баҳром Хитойдан келиб золимлардан ўч олганини, мамлакатда тартиб ўрнатиб, Арманистонга адолатли ҳукмдор белгилаганини, у қазиган ариқда сув лимма-лим оқиб, даштларни сероб қилганини ва турмуш бахт ва қувончдан иборат бўлганини айтади.

Турмушни севган, бошқа одамларнинг бахтли яшашларини орзу қилган Навоий ўз достонини шундай бахтли хотима блан тугатди.
